KOVÁCS JÁNOS

Lesz-e birtokper Oxfordban?

Beszélgetés Michael Swannal és Jonathan Crowtherral

Michael Swan, a népszerű *Practical English Usage* [a továbbiakban PEU] szerzője, és Jonathan Crowther, a sokáig csak „Hornby-szótár" néven ismert *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* [a továbbiakban OALD] új főszerkesztője 1995. október 5-ikén Budapesten járt, hogy a két könyv új kiadásáról előadást tartson a szakma meghívottjainak. Az alábbi beszélgetést az előadás délelőttjén, a budapesti Ramada szállóban folytattuk.

KJ: *Közös vonásokat keresek Michael Swan és Jonathan Crowther könyve között: egyrészt a két kötet átdolgozott, új kiadása nagyjából egyidőben jelent meg nemrégiben az Oxford University Pressnél, ezért is jöttek most együtt Magyarországra. Másrészt, ami sokkal izgalmasabb, előttünk egy könyv, a Practical English Usage, ami a többség szemében nyelvtani kalauz, ám valójában sokkal több annál: számos lexikai és nyelvhasználati problémát is tárgyal. Az Oxford Advanced Learner's Dictionary viszont, míg a köztudatban főként szótári erényeiről közismert, léptennyomon hasznos nyelvtani információkat is közöl. Szóval mindkét könyv messze túllépi hagyományosan értelmezett hatáskörét - mintegy „belekontárkodnak" egymás dolgába.*

JC: Jó, akkor én kezdem. Szerintem is vannak átfedések, ez nyilvánvaló. Egy olyan szótár, mint az *OALD*, egyben angol nyelvhasználati útmutató is. A fő különbség szerintem az, hogy míg a szótáraknak illik átfogó jellegűnek lenniük bizonyos egyezményes korlátokon belül, addig Michael könyve alapulhat a saját tapasztalatából kiinduló személyesebb szelekción, és megteheti, hogy egy-egy problémának olyan kicsi vagy olyan nagy teret szenteljen, ahogy éppen jónak látja. Természetesen igaza van abban, hogy szótárunkról beszélve szívesen hangsúlyozzuk, hogy az nem csupán szavak és azok jelentéseinek egymásutánját tartalmazza (sokak szerint a szótár mindössze erre való), hanem ennél sokkal többet nyújt.

KJ: *Ez már a korábbi kiadásokra is igaz volt.*

JC: Igen, mindegyik korábbi kiadásra. Hornby, aki ezt az egész tanulói szótárt mint műfajt a negyvenes években kitalálta, és akinek a nevét ma is méltán viseli az *OALD* (noha azóta a szómagyarázatok is szinte egytől egyig kicserélődtek), világosan látta, hogy az anyanyelvűek számára készült, hagyományos egynyelvű szótárak nem alkalmasak nyelvtanulói használatra, mivel egy sereg dolgot feltételeznek az olvasó idiolektusáról és ösztönös anyanyelvfelfogásáról, és egészében abból indulnak ki, hogy az anyanyelvű olvasó azért nyúl a szótárért, hogy megtudja, mit jelent egy szó, hogy kell helyesen leírni, vagy olykor azért, hogy kell kiejteni, esetleg, mi a szó eredete, de ezzel vége.

A tanulói szótár, mint az *OALD* is, a nyelvtanról, az idiómákról, a megfelelő nyelvhasználatról, valamint a társadalmi-szakmai rétegződésről is rengeteg információt tartalmaz.

MS: Az én könyvem javarészét elsősorban a nyelvtan alkotja; teljes, bár elemeire bontott nyelvtan.

KJ: *Azért akad ott még egy és más.*

MS: Hadd védekezzek kissé a szótári jellegű részeket illetően. A *PEU*-ban viszonylag kevés ilyen szócikk van, nem is érdemes róluk sokat beszélni. Ha az ember minden olyan tipikus lexikai problémát figyelembe venne, amivel a nyelvtanuló szembesülhet, akkor azt egy új, igen terjedelmes könyvben kellene megírnia. A lexika kezelésében, ahogy már Jonathan is említette, előnyös helyzetben vagyok, mert lehetőségem van kiragadni bármiféle olyan problémát, amit személyes tapasztalatom alapján különösen érdekesnek vagy nehéznek találok a nyelvtanuló szempontjából, és megtehetem, hogy más dolgokról egyetlen szót sem ejtek. Szóval nem fontos minden olyasmit elmondanom, amit egy szótárban el kell mondani egy adott szó használatáról. Ha kedvem tartja, bővebb terjedelemben foglalkozhatok azokkal a nyelvtani szerkezetekkel, amelyekben a szó használatos, anélkül, hogy be kellene ágyaznom egy nagyobb szócikkbe, amely a szó jelentéseivel is foglalkozik. Vagy könnyűszerrel foglalkozhatok egy kontrasztív problémával. De azt tapasztalom, hogy az *OALD* egyre inkább az én felségterületemre merészkedik. Korábban úgy volt, hogy én tudtam, mondjuk a *begin* és *start* igéket együtt kezelni, és megmagyarázni, mi a különbség, a szótár pedig nem. De ha belenéz az ember az *OALD* ötödik kiadásába, ott már talál egy kis útmutatót a *begin* és a *start* hasonló és eltérő használatáról.

KJ: *Mi a birtokháborítás oka?*

JC: Nem tudom, hogy ez Michael közvetlen hatására történt-e. Mindenesetre az újítás egyre erősödő érdeklődést tükröz aziránt, hogy a szavakat ne a nyelv különálló elemeinek, hanem más, nagyobb csoportok részeinek tekintsük akár szemantikai, grammatikai, vagy bármilyen más szempontból. A szótárakban és egyéb, ábécé elrendezésű nyelvtanulói kézikönyvekben mindinkább érezhető az a törekvés, hogy a szókészlet különböző helyeiről kiemeljenek egyes szavakat, hogy összevessék őket, és elemezzék jelentés- vagy viselkedésbeli eltéréseiket. Tehát a tezaurusz vonásai kezdenek beépülni. Az *OALD*-ben például találhatók olyan jegyzetek, ahol hasonló jelentésű szavakat mutatunk be. Az ilyen szavak fogalmilag valahogy mind összefüggenek egymással, de nem felcserélhetők. Olykor a jelentésük nem azonos, máskor a szintaktikai viselkedésükben van eltérés. Szóval ez az erősödő tendencia, hogy keresztülkasul kapcsolatot teremtsünk a szókészlet elemei között, egyre inkább az elektronikus szótár irányába mutat, ahol az ábécé szerinti elrendezés már egyáltalán nem jelenik meg, így lényegesen könnyebb a lexikai egységek közti kapcsolatot létrehozni a pillanatnyi szükségletek szerint.

KJ: *Talán készül elektronikus változat is?*

JC: Igen, CD ROM-on lesz multimédia változat, várhatóan 1996 nyarán. Ennél pontosabbat sajnos nem tudok mondani, mert egyelőre senki nem tudja, mikorra lesz kész. Jelenleg a tervezés szakaszában vagyunk.

KJ: *Azt azért talán lehet tudni, hogy lesz-e változás az ötödik kiadáshoz képest.*

JC: A szöveg lényegében megmarad, de hozzájön minden, amit lényegesnek látunk, és ma már technikailag megoldható. Hangok, képek, esetleg színek, hogy egy-egy szócikk különböző részei jobban elkülönüljenek; – még nem tudom pontosan. Igazából ezen az új, roppant izgalmas területen most kezdünk szakértelemre szert tenni.

KJ: *Bizonyára sok számítógép-használó nagyon várja az új változatot. De kanyarodjunk vissza Michael könyvéhez. Említette, hogy előnyös helyzetben van, mert szubjektív szempontok alapján döntheti el, mit tart fontosnak és mit kevésbé. Nos, akadnak, akik éppenséggel önkényesnek vélik az olyan problémák bemutatását, mint mondjuk az* experience *és az* experiment *tévesztése. Tényleg úgy tűnik, két, pusztán írásképében hasonló szó, de semmi több, még a kiejtésük is eléggé más. Szóval hol, hogyan vonja meg a határt?*

MS: Nyilvánvalóan önkényesen. Történetesen az *experience* és az *experiment* legalább azok számára összetéveszthető, akik tudnak franciául, spanyolul és, ha nem tévedek, olaszul. Tehát potenciális olvasóim igen nagy százalékának gondot okoz ez a két szó. Franciául az *expérience*, vagy spanyolul az *experiencia* jelentése ‚kísérlet' is lehet, tehát ugyanaz, ami az angol *experiment* szóé. Szóval ez egy olyan probléma, ami a magyar olvasónak egyáltalán nem nyilvánvaló, mivel, ha jól értem, az önök anyanyelvében nincsenek meg ezek a hasonló eredetű, de eltérő jelentésű szavak, amik zavart okozhatnának. Tehát nem is biztos, hogy értik, miért van ez itt. De hadd mondjak egy másik példát. A francia olvasó esetleg azt kérdi: „Miért van itt ez a sok minden a határozott meg a határozatlan névelő különbségéről? Nagyon jól tudjuk, mi a különbség." De a kínai vagy a japán olvasó, vagy könnyen lehet, hogy a magyar olvasó is sokkal több információt igényel a névelőkről, mint az az olvasó, aki valamelyik nyugat-európai nyelvet beszéli. Egészében nem szándékom foglalkozni olyasmivel, amiről tudom, hogy csak egy bizonyos nyelvet beszélőknek okoz gondot. De arra sem törekszem, hogy csak olyan dolgok szerepeljenek a könyvben, amik a világon mindenkit érintenek. Ha tudom, hogy a könyvemet sokan használják olyanok, akik beszélnek nyugat-európai nyelveket, akkor néhány szócikk vagy megállapítás kizárólag ezekre az olvasókra vonatkozik. És talán, ha némileg más háttérrel rendelkezem, ha mondjuk hosszabb időt tanítottam volna a Távol-Keleten és kevesebbet Nyugat-Európában, akkor némileg más témák szerepelnének a könyvben. Mindenki a saját benyomása szerint válogatna.

KJ: *Vajon a külföldiek hibáinak elemzése az* OALD *új kiadásában szerepet játszik?*

JC: Jelenleg igen aktívan foglalkozunk egy saját nyelvtanulói korpusz létrehozásával. Világszerte igyekszünk tanárokat toborozni, hogy rendelkezésünkre bocsássák diákjaik írásbeli munkáinak másolatát. Mindent kódolunk ország, korcsoport és számos más szempont alapján. Michaelhoz hasonlóan, mi is el szeretnénk kerülni, hogy az *OALD* csak egy bizonyos anyanyelvű csoportot célozzon meg, akiknek a tipikus hibái egy behatárolt halmazt alkotnak. Az üzleti érdekünk is ezt diktálja, hiszen a szótárt az egész világon forgalmazzuk. Ugyanakkor, ha egy probléma Európára, vagy a Távol-Keletre korlátozódik, az még nem ok arra, hogy ne foglalkozzunk vele.

MS: Itt szükségszerűen kompromisszumokat kell kötni, nincs igazán helyes válasz ebben a helyzetben. Ha ön a könyvében ilyesmivel foglalkozik, sokkal világosabb a helyzete, hiszen tisztában van az olvasóinak a problémáival és azokat elmagyarázza, míg az őket nem érintő dolgokkal nem foglalkozik. Ez a homogén olvasótábor előnye. Hát nekünk ilyen nincs.

JC: Itt nagyon is valós problémával állunk szemben, még akkor is, ha tudjuk, milyen típushibákat követnek el világszerte. Egy szótárban meglehetősen nehéz módszeresen felsorolni, hogy mi mindent helytelen mondani. Mindig fennáll a félremagyarázás kockázata. Egy bizonyos pontig foglalkozunk ilyesmivel az *OALD*-ben, de főleg a különálló, „study page" nevű oldalakon, ahol átfogó nyelvi témákat tárgyalunk olyasféleképp, ahogy esetleg a tanár az óráján, és aztán a mondottakat összekapcsoljuk azzal, hogyan nyújt a szótár segítséget a helyes használatról való tájékozódásban.

MS: Nagyon nehéz lehet határt szabni annak, hogy mennyi szintaktikai információt nyújtsatok. Vajon lehet mondani például, hogy egy adott ige „verb pattern"-jeinek felsorolását úgy kell értelmezni, hogy amelyik „pattern" ott nem szerepel, azt nem lehet használni azzal az igével?

JC: Rafinált lexikográfusok lévén úgy biztosítjuk magunkat, hogy a gyakoribb „pattern"-ekre példákat adunk közvetlenül az adott „pattern" után, míg gyakran a végén további számba jöhető „pattern"-eket is felsorolunk, de már példák nélkül, így jelezve, hogy ezek kevésbé gyakoriak.

KJ: *Az* OALD *előző kiadása nem olyan régen, 1989-ben jelent meg, ugyanakkor a* PEU *esetében kerek tizenöt évet kellett várnunk az új kiadásra.*

MS: A kiadó próbált sürgetni, de ezalatt az idő alatt egy teljes, négykötetes nyelvkönyv-sorozaton dolgoztam, ami mellett lehetetlen lett volna időt szakítanom egy ilyen alapvető kézikönyv teljes átdolgozására.

KJ: *Végül is sikerült, és ez a lényeg. Szembetűnő, hogy az új* PEU *lényegesen terjedelmesebb, még a formátuma is nagyobb, ugyanakkor a korábbi 639 kilenc szócikk 605-re zsugorodott. Ha figyelembe vesszük, hogy a fülszöveg szerint számos új szócikk is bekerült a könyvbe, akkor bizony jó néhánynak ki kellett maradnia. Volna kedve „elszámolni"?*

MS: A komolytalan válasz az lehetne, hogy sokkal több nyelvtan van benne, mint az előzőben, mert ma sokkal többet tudok a nyelvtanról, mint az első kiadás írásakor.

Sokat olvastam azóta, és számos probléma, amelyre korábban nem is gondoltam, jobban tudatosodott bennem. Nagy szerepe van ebben annak a visszajelzésnek is, amelyet a sok-sok levélírótól kaptam. Ők számos, az első kiadásban megválaszolatlanul maradt kérdést tettek fel.

A bővítést főleg úgy oldottam meg, hogy a szócikkeken belül növeltem az információt, ahelyett, hogy túl sok új szócikket vettem volna fel. Nem hiszem, hogy sok mindent kihagytam volna, talán néhány lényegtelenebb lexikai témát, hanem inkább összevontam egynéhány szócikket, ezért van ez a számbeli csökkenés. Úgy érzem, egy szisztematikusabb struktúra felé közeledem (és ez kissé aggaszt is). Ha most újra írnám az egészet, meglehet, hogy egy rendszeres, hierarchikusan felépített nyelvtan kerekedne ki belőle. Szóval azt hiszem, most kell abbahagyni, mert ez már nem az, amit elképzeltem. Én olyan könyvet

képzeltem el, ami harapásnyi falatokban, szótárszerűen adagolja a szükséges információt. Egyszerre csak egy dolgot.

KJ: *Vannak-e egyéb változtatások?*

MS: Sok hibát kijavítottam. Olyasmiket, amik helytelenek, vagy nem egészen helytállóak voltak. Minden könyvben rengeteg hiba van, és jó érzés egy második kiadásban néhányat közülük kijavítani. Néhény dolgot egyszerűen világosabbá igyekeztem tenni, és növeltem a példamondatok számát. Van azért jó néhány új szócikk is. A *discourse analysis* sokban hozzájárult az angolról alkotott mai képünkhöz, ezért néhány ilyen jellegű témát is felvettem.

KJ: *Az elméleti hátteret illetően minden maradt a régiben?*

MS: Persze. Ennek a könyvnek nincs is igazán elméleti háttere. Nagyon kis mértékben alapul bármilyen nyelvelméleti modellen. Az, hogy Chomsky vagy Halliday élt-e vagy sem, nem igazán befolyásolja az általam tárgyalt kérdések kezelését. Én többnyire felszíni jelenségekkel foglalkozom, ami nem mond ellent annak, hogy kifejezetten érdekel a funkcionális grammatika, a Chomsky-féle és hasonló nyelvtanok. De a *PEU*-ban nem megyek a felszín alá, hanem, ahogy én látom, mindössze a nyelvtanulók kérdéseire válaszolok. Végül is az egész így kezdődött. Válaszoltam a diákok kérdéseire és a tanárok kérdéseire, vagyis, hogy ők mit feleljenek a diákok kérdéseire.

KJ: *A promóciós anyagokban az új* OALD *is azt mondja magáról, hogy nagyban épít a diákok és tanárok visszajelzéseire.*

JC: Igen. Akárcsak Michael, mi is rengeteg levelet kapunk, sőt, keressük a lehetőséget, hogy személyesen is találkozzunk minél több tanárral, ha külföldön járunk. Bátorítjuk őket, hogy írjanak nekünk, illetve személyesen mondják el, mit tartanak jónak vagy rossznak a szótárban. Az új „study page"-ek kifejezetten a tanárok igényeit tükrözik, vagy például az is, hogy most már térképek is vannak a szótárban.

MS: Végső soron minkettőnknek az a fő törekvése, hogy a könyveink segítségével eredményesebben lehessen angolul tanulni, mint ha ezek a könyvek nem léteznének.

KJ: *Köszönöm a beszélgetést.*

A Corvina Kiadó ezúton gratulál kiváló szerzőjének és munkatársának

Medgyes Péter

tanszékvezető egyetemi tanárnak rangos kitüntetéséhez:

The Price of the Duke of Edinburgh – The Book of the Year in Methodology,

melyet „The Non Native Teacher" című könyvéért kapott.